

I.

Det i flor stående Stockholm.

TIDIGT på morgonen den 15 januari år 1729 stannade en gästgifvareskjuts utanför Jöns Wangsonius' världshus vid Surbrunn nära Roslagstullsgatan, ett af dessa i 1700-talets Stockholm så talrika näringsställen, där man kunde »både med Logiementer och Spisning samt andra Tracteringar blifva ackomoderat». En ung man hoppade ur, betalade skjutspojken och begaf sig in i världshussalen, där han efter att hafva uppgifvit sitt namn och stånd: *Carl Linnæus, medicinæ studiosus of Smålands nation i Uppsala* och erbjudit ett par daler kopparmynt i pant, fick sin anhållan om rum bifallen och begärde en mugg varm ölost och några skorpor. Det var nämligen en kall dag, och färden från Rotebro, sista skjutshället, hade varit pröfvande nog i den bitande blåsten och det dåliga väglaget. Sedan han intagit den enkla måltiden och fått några upplysningar om genaste vägen till Norrmalmstorg och Fredsgatan.

där de berömde läkarne arkiatern von Bromell och assessor Nordenheim, till hvilka han hade rekommendationsbref, bodde, kastade han på sig sin fårskinnsfodrade jacka, bugade sig artigt för värden och vandrade ut i den enligt major von Henels nyligen utkomna bok, som han antagligen ej försummat att taga kännedom om, florerande och vidtberömda, men honom personligen obekanta kungliga residens-staden Stockholm.

Det var nämligen sitt första besök i hufvudstaden, som den nu tjugotvåårige Carl Linnæus, botanikens om några år så ryktbare och berömde furste, gjorde. Uppsalastudenterna hade på den tiden ej så lätt som i våra dagar att »fara in till stan», såsom de med någon ringaktning för Alma mater vid Fyris pläga uttrycka sig, och den unge smålänningen lefde i så knappa omständigheter, att han hittills äfven af ekonomiska skäl ej kunnat tillfredsställa sin önskan att komma dit. Men strax före den nyss förflutna julhelgen, som han måste tillbringa i lärdomsstaden i stället för i det honom så kära föräldrahemmet i Småland, hade han erhållit ett af medicinska fakultetens kungliga stipendier i nedersta klassen, d. v. s. tio daler silfvermynt hvart halfår, och med denna ståtliga tillökning i kassan ansåg han sig kunna kosta på sig en resa till Stockholm. Oafsedt sin lifliga åstundan att få beskåda hufvudstaden, hade han en särskild anledning att sätta beslutet i verket. Allt sedan han i september föregående året utbytt Lund mot Uppsala för att där fortsätta sina medicinska studier, hade han önskat få resa till Stockholm och komma i förbindelse med läkarevetenskapens där verkande framstående målsmän. I Uppsala var det nämligen vid den tiden ganska klen

bestäldt med den medicinska undervisningen. Fakulteten utgjordes af endast två professorer, Olof Rudbeck d. y. och Lars Roberg, som visserligen bägge voro lärda och framstående män, men långt till åren komna och föga intresserade för sina till de respektive professurerna hörande sysselsättningar. Rudbeck, som i stället så godt som uteslutande ägnade sig åt filologiska och arkeologiska forskningar i sin ryktbare faders anda, höll sålunda under höstterminen blott några få föreläsningar öfver de svenska fåglarna — jämte i anatomi var han nämligen professor i naturalhistoria —, hvilka säkerligen voro både värdefulla och underhållande, ty han illustrerade dem med sina egna beundransvärdt väl utförda kolorerade afbildningar; men detta tycks i alla fall ej ha varit tillräckligt för att tillfredsställa den unge Linnæus' vetgirighet. Roberg åter höll ej några offentliga föreläsningar, utan lät de medicine studiosi på svenska explicera Langes »fysiologiska teser» *), hvilka dock liksom professorns kommentarier tyckas ha varit skäligen ointressanta, ty Linnæus har om dem ej efterlämnat något omdöme vare sig af gillande eller motsatsen. I anatomi och farmakologi o. s. v. läg undervisningen fullkomligt nere, och man kan under sådana förhållanden väl förstå, att de unga medicinarne med intresse mottogo underrättelserna om hur läkarekonsten blomstrade i hufvudstaden och hur emellanåt liköppningar och anatomiska demonstrationer ägde rum på anatomisalen i stadshuset på Södermalm och under tillopp af talrika åskådare utfördes af medlemmar i Collegium medicum och andra lärda doktorer.

*) *Chr. J. Lange, Opera omnia medica theoretico-practica*. Lipsiæ 1704.

Då Carl Linnæus den där januaridagen anlände till Stockholm, var alltså syftet med besöket utom hufvudstadens beskådande, antagligen en anmälan att få vara närvarande vid någon sådan liköppning, och det var väl därför som han, sannolikt med anbefallningar från sin gynnare professor Rudbeck, uppvaktade ej blott hrr Bromell och Nordenheim utan äfven assessorerna Soem och Alstrin. Dessa fyra voro nämligen de förnämsta bland de läkare, som ledde dissektionerna och i samband med dem höllo föreläsningar. Att någon liköppning nu var förestående, torde han dock ej ha haft kännedom om, men efter ankomsten till Stockholm fick han veta, att en sådan skulle äga rum i slutet af månaden och att Collegium medicum beslutit utdela fripoletter åt alla mäster-fältskärer och doktorer samt bestämt afgiften för andra intresserade till 16 daler. Till dissektionsmateriel hade man enligt Linnæus' korta meddelande om den intressanta akten, som i viss mån tycks ha betraktats som ett folknöje, erhållit »en uphängd qvinnes person», hvarmed tydligen menas en i början af december 1728 lifdömd förbryterska, hvars afrättning Collegium medicum hos k. m:t anhållit måtte få anstå till »efter nyåret, på det man då anatomien så mycket bekvämare måtte förrätta».

Föreställningen skulle taga sin början den 31 januari, hvarför Linnæus den 19 reste tillbaka till Uppsala och den 29 åter till Stockholm, där han sedan stannade ända till den 23 februari. Demonstrationerna togo nämligen, fördelade på sex dagar med tre till fyra dagars mellanrum, tre veckor i anspråk. De inleddes af arkiatern Bromell, som efter ett företal föreläste om de allmänna väfnaderna samt kroppens och

handens muskulatur. Därpå följde den 4 februari stadsfysikus Boij, som talade om kroppsdelarnas naturliga läge och om sårnader, assessor Soem den 7 februari om inälfvorna, hofmedikus Ribe den 11 februari om hjärnan och ögat, assessor Alstrin den 14 februari om hjärtat och lungorna och lifmedikus Nordenheim den 18 februari om könsdelarna. Till denna korta uppräknings har Linnæus fogat några omdömen på latin, som, ehuru likaledes helt kortfattade, visa, att han icke blott med stor uppmärksamhet följde med hvad som försiggick, utan äfven tillät sig en kritik, som kan tyckas ha varit väl djärf från en ung students sida vis å vis sådana celebriteter som föreläsarne. Men Linnæus var genom själfstudier och flit väl hemmastadd i sina stycken och dessutom var kritiken öfverhufvud mycket fördelaktig. Sålunda erhöi Boij betyget »lärdt» (*docte*), Soem »elegant» (*eleganter*), Ribe »i högsta grad lärdt» (*doctissime*) och Nordenheim »utmärkt» (*egregie*). Alstrin får däremot nöja sig med »medelmåttigt» (*mediocriter*), medan om Bromell ej fälles något omdöme, förmodligen därför, att denne högt ansedde man stod öfver eller utanför all kritik. Prosektorn Möller erhöi vitsordet »god».

Den 23 februari återvände Linnæus till Uppsala, och då hans egna anteckningar om Stockholmsbesöket inskränka sig till de här ofvan relaterade och några andra om detsamma ej kunnat anträffas, är det ej godt att säga hvilka hans intryck voro af den första bekantskapen med Mälardrottningen. Man kan emellertid antaga, att han i likhet med andra resande kände sig tilltalad af stadens allmänna utseende och att ströftågen inom dess område fyllde honom med både förvåning

och beundran. Den förra gällde väl mest stadsdelarnas pittoreska fördelning, de talrika väderkvarnarna, som krönte Södermalms och Norrmalms höjder, o. s. v., den senare de många praktfulla palatsen, de gamla gafvelhusen vid Stortorget och Kornhamn, den vidsträckta och rymliga hamnen, och man kan vara viss om, att han med sin öppna blick för och ovanliga förmåga att bedöma naturens skönhet alldeles särskildt uppskattade den härliga belägenheten. Med ledning af von Henels bok, hvilken emellertid ej innehåller någon beskrifning, utan egentligen kan betraktas som Stockholms första stads- och adresskalender, hade han väl vidare funnit, att staden gjorde skäl för beteckningen »den florerande», åtminstone i afseende på den stora mängden källare och värdshus, bland hvilka han dock på grund af sin magra kassa säkerligen blott kunnat besöka ett fåtal. Vidare kan man förmoda, att han äfven var nöjd med de bekantskaper han gjort, särskildt bland läkarekåren. Med flera af de yngre medlemmarna af denna skulle han framdeles, sedan han själf som praktiserande läkare slagit upp sina bopålar i hufvudstaden, komma i närmare förbindelser och knyta vänskapsband. Bland de äldre tycks han isynnerhet ha blifvit omfattad med intresse och välvilja af Nordenheim, ty denne erbjöd honom längre fram anställning såsom lärare för sin son.

Det är följaktligen antagligt, att Carl Linnæus var belåten med sin första Stockholmsvistelse, fastän den tog hårdt på hans små tillgångar och årstiden ej medgaf någon föreställning om det, som intresserade honom mest — trädgårdsodlingen och floran i staden och dess omgifningar. Han hade visserligen valt läka-

rens kall för att vinna sin utkomst, men barnaårens lekar i täppan vid Råshult och i den vackra trädgården vid Stenbrohult, ungdomens ströftåg i Möckelns fagra nejder och de första studentåren i Lund hade gifvit honom bestämmande intryck för lifvet, och det dröjde ej heller länge efter ankomsten till Uppsala, förrän Carl Linnæus visade, att han hade den blifvande blomsterkonungens rustning i sin ränsel.

Redan efter några veckors bekantskap hade han sålunda väckt Rudbecks uppmärksamhet genom sina botaniska kunskaper, och ett par månader efter återkomsten från Stockholmsbesöket förvärfvade han genom dessa kunskaper, men kanske än mer genom sin genialiska uppfattning om växternas lif och väsen domprostén Olof Celsius' gunst, hvilken bland annat yttrade sig däri, att Celsius, såsom Linnæus skrifver på sitt klassiska språk, »war så resonabel, att han bød mig 16 Juli 1729 til få spisa hoos sig en tid för intet, hvilket ock kom mig till pas ifrån Midsommarsdagen till Mikael mässo, då han reste till Stockholm, och detta 2 gånger om dagen gratis. När han 24 Sept. reste till Stockholm lämnade han mig kammar i sin gård utan huuslega». — I sällskap med den gode domprosten, som var en lifligt intresserad botanist och bland annat författat ett mycket lärdt verk om bibelns växter, fick han både i juni och september göra exkursioner till skilda trakter af Uppland för att beskåda och studera den ståtliga och sällsynta örten »Carls Spira» eller *Sceptrum carolinum**),

*) Om denna egentligen de nordligare trakterna af vårt land tillhörande växt, hvilken väl bör räknas till sl. *Pedicularis* författade han åt en af prof. Rudbecks söner en afhandling, som denne disputerade på och hvarför Linnæus i ersättning erhöll 30 daler kopparmynt.

och under juli månad företog han på bekostnad af Vetenskaps-societeten i Uppsala en forskningsfärd i Roslagen för att »uppspana de örter, som wij ej förr uti Upland hade sedt». Följande år erhöll han det för en student högst ovanliga och hedrande uppdraget att hålla offentliga föreläsningar i Botaniska trädgården i Uppsala och var därefter och under hela förra hälften af 1731 så upptagen af egna studier, enskilda kollegier, föreläsningar och disputationer — bland dessa må särskildt nämnas en »om den otacksamma göken» (*De Cuculo ingrato*), där han skötte respondentens värf, »så att de aldrig glömat» —, att han först vid midsommar kunde fullfölja sin önskan att ånyo besöka Stockholm, studera dess trädgårdar och göra exkursioner i omgifningarna.

Afresan från Uppsala skedde den 24 juni, i sällskap med några och tjugo studenter och med en af de postjakter, som Olof Rudbeck d. ä. med sin vanliga företagsamhet anskaffade och år 1667 erhöll k. privilegium på för att mot en billig afgift frakta resande och deras gods mellan Uppsala och Stockholm*). Tidigt

*) Jakterna voro starka, snabbseglande och däckade fartyg, hvarje bemannadt med skeppare och sex båtsmän. »Företaget sköttes väl och gick väl, tills olaga konkurrens en tid satte hela affären i fara, men det tog upp sig igen och privilegiet förlängdes på Rudbecks änka Wendela Lohrman. Naturligen var passagerarelaget stundom något blandadt, om ock sannolikt bemedlade personer mest begagnade sig af lägenheten. Komiskt är emellertid att läsa, huru Rudbeck, för att skydda s. k. 'hederligt' folk för onödigt obehag, föreskref, att skepparen skulle hålla ordning på 'gement' folk, så att de ej under däck med tobaksrökning, fylleri och annat oskick liksom oskäligen plågade öfriga passagerare». — C. Annerstedt, *Olof Rudbeck den äldre. Kort lifnadsteckning*. — Föreningen Heimdals folkskrifter, 85. Sthlm 1905.

på morgonen midsommardagen hade man efter »mycket arbete och åderdragande i en stilla luft» hunnit till den lilla i norra Mälaren mellan Görväln och Löfstadfjärden belägna ön eller holmen Kofsa eller Lilla Skäf-tinge, där uppehåll gjordes och Linnæus, medan de öfriga lade sig att sofva, ströfvade omkring och antecknade alla på holmen växande örter, träd och buskar. Förteckningen, som omfattar ej mindre än 80 arter, träffas i en liten bok, som bär titeln *Flora Kofsöensis* och ännu förvaras hos Linnean Society i London och hvaraf en afskrift finnes i Uppsala universitetsbibliotek. Af den korta inledningen erfar man, att på ön fanns blott ett par hopbyggda stugor, i hvilka en gumma satt och sålde dricka åt sjöfolket; »desutom war ej minsta hus mer än ett cloac. Rudera till cultur gafs icke det minsta, icke en gång en kålplanta. Quadrupedia sågs ej ett enda, ja näppeligen musen, som i husen gömmer sig.» — Efter några timmar blåste det åter upp, så att man kunde fortsätta, och utan vidare äfventyr skedde ankomsten till Stockholm, där sällskapet upplöstes och Linnæus begaf sig till apotekaren Warmholtz, som var ägare af det då vid Stora Nygatan (N:r 28) belägna apoteket Markattan och hvars gäst han var under de fyra veckor, han nu stannade i hufvudstaden.

Att Linnæus kom i åtnjutande af denna förmån berodde därpå att Warmholtz' son Carl Gustaf, den sedermera så bekante och för sitt stora verk *Bibliotheca historica Sueo gothica* berömde bibliografen, hade varit en af deltagarne i Linnæus' privata kollegium år 1730.*)

*) Bland de 11 deltagarne i kollegiet voro utom Warmholtz åtminstone två Stockholmare, nämligen baron David Stierncrona,

Antagligen hade Linnæus det bra och trefligt både i materiellt och andra hänseenden hos apotekaren, ty denne var en förmögen samt vetenskapligt kunnig och intresserad man. Född i Halberstadt år 1673, hade han vid midten af 1690-talet inkommit till Stockholm och blifvit anställd som provisor först på apoteket Svanen och sedan på Markattan, hvilket han genom sitt år 1705 ingångna äktenskap med den bekante alkemisten Jacob Leonhard Allmachers dotter Maria Elisabeth blef ägare af och innehade till sin död år 1745 *). Jämte huset vid Stora Nygatan, där apoteket var inrymdt, ägde han en på Södermalm, i Maria församling och kvarteret Draken, belägen s. k. malmgård, som var bebyggd med ett stenhus, och där hade han en anläggning för odling af medicinalväxter. Denna sköttes af trädgårdsmästaren Johan Lindh och var en af de trädgårdar, hvilka nu blefvo föremål för Linnæus' studier. De öfriga voro Kungsträdgården, Piperska trädgården och Hornsbergs trädgård på Kungsholmen,

sedan ägare af Åkeshof, kammarherre och död 1784, samt Thomas Blixenstierna, som blef hofjunkare samt assessor i Bergskollegium och dog 1753.

*) Markattan var det i afseende på åldern andra i ordningen af Stockholms apotek samt ända till 1860 beläget vid St. Nygatan. Det första privilegiet för dess anläggande erhöles år 1575 Simon Walden, men det är ovisst om han begagnade sig därpå, och den förste med säkerhet kände innehafvaren var Gustaf II Adolfs ryktbare lifmedikus Jacob Robertsson. Apoteket flyttades år 1860 till St. Badstugatan N:r 42, 1879 till N:r 30 vid samma gata och 1892, då namnet förändrades till Leoparden, till Tegnérsgatan 16. — Beträffande Allmacher må nämnas, att han i samband med apotekets öfverlåtande åt Warmholtz drog sig tillbaka från rörelsen och ägnade sitt återstående lif i strängaste isolering åt alkemien.

trädgården vid Ingemarshof nära Roslagstull, handels-trädgårdsmästarne Ahlich's och Gollnitz' anläggningar, den förra belägen i kvarteret Pukslagaren och i hörnet af Surbrunns- och Norrtullsgatorna, den senare i kv. Killingen vid Surbrunns- och Luntmakaregatorna, samt trädgårdarna vid de kungliga lustslotten Drottningholm, Ulriksdal och Carlberg. *)

Det var således ett mycket rikt studiematerial, som Linnæus tog itu med, men långt ifrån allt, som, om han hade haft mera tid på sig, kunnat stå till hans förfogande. Stockholm var nämligen i början af 1730-talet, liksom för öfrigt under hela århundradet och ett godt stycke in i det följande, en riktig trädgårdsstad, och benämningen »det i flor stående», som dess invånare vid denna tid tyckas ha funnit särskildt passande och som den tyske skolmästaren Johann George Rüdling också använde såsom titel på sin år 1731 utgifna, i många hänseenden värdefulla Stockholmsbeskrifning, var från den synpunkten kanske mer berättigad än från några andra. Studerar man stadsingenjören Petrus Tillæus' år 1733 utgifna karta, det yppersta på ett håll samlade dokument, vi äga för kännedomen om Stockholms topografi, bebyggande och åtskilligt annat under Frihetstiden, finner man nämligen

*) Den af Linné uppgjorda och på latin affattade förteckningen återfinnes i två af de af *E. Ährling* i *Carl von Linnés ungdomsskrifter*, Sthlm 1888, ser. I, utgifna varianterna eller editionerna af hans *Hortus Uplandicus* och *Adonis Uplandicus*. Om dessa har *Th. M. Fries* såsom inledning till en nyanträffad variant lämnat synnerligen värdefulla upplysningar i *Caroli Linnæi Hortus Uplandicus, med inledning och förklaringar*; *Uppsala universitets årsskrift* 1899. Program I.

att trädgårdarna voro mycket talrika, naturligen i främsta rummet på malmarna, men äfven i de centralare stadsdelarna. Till och med inom »staden mellan broarna» funnos ännu kvar några täppor och planteringar, minnen eller kvarlefvor från medeltiden och Vasatidehvarfvet, då sådana där sannolikt voro rätt talrika*). På Södermalm och Kungsholmen, äfvensom flerstädes på Norrmalm och Ladugårdslandet, kan man säga, att trädgårdsanläggningar upptogo större områden än den bebyggda arealen och vid jämförelse med det alldeles motsatta förhållandet i våra dagar, då, om man frånser de offentliga parkerna, storstadsutvecklingen bortsopt så godt som allt hvad trädgårdsodling heter, tänker man med saknad på den både ur skönhets- och trefnadssynpunkt tilltalande anblick, som Stockholm under 1700-talet måtte ha erbjudit. Medan de äldsta och centralare stadsdelarna ståtade med de präktiga under senare delen af det föregående seklet uppförda adelspalatsen, bland hvilka de flesta numera sorgligt förvandlats eller ersatts af moderna banalbyggnader, måste de yttre stadsdelarna ha haft ungefär samma utseende, som ännu äges af en och annan af våra afsides belägna och af nutidsoron ännu tämligen oberörda landsortsstäder. Småstadsidyllen med de oansenliga, rödmålade, af trädgårdar eller täppor om-

*) De märkligaste af dessa anläggningar voro slottsträdgården vid Slottsbacken, på ungefär samma plats, där det s. k. hofmarskalkshuset nu är beläget och hvarefter den mellan Källargränden och Skeppar Olofs gränd gående Trädgårdsgatan har sitt namn, samt Göran Perssons kryddgård vid Munkbron och Lilla Nygatan, där Petersenska huset sedan uppfördes och än i dag bär vittnesbörd om den förnämliga byggnadskonsten i gamla Stockholm.

gifna trähusen och de oregelbundna gatorna och gränderna med deras för den nu för tiden så beundrade rätta linjen fullkomligt främmande pittoreska backar, krokar och andra öfverraskningar fanns rikt förverkligad, och till omväxling funnos de prydliga, ibland af riktiga parker omgifna stenhusen på börds- och börsmagnaternas malmgårdar, som voro den tidens »sommarnöjen». På Petrus Tillæus' karta ser man hela kvarter upptagna af sådana anläggningar, hvilka ofta voro fördelade i en »lustgård» eller prydnadsafdelning med alléer, klippta häckar, snirklade gångar, dammar och blomstersängar, urnor och statyer i enlighet med rokokons smakriktning, och en köks- eller ekonomiafdelning för odling af rotfrukter och grönsaker, af hvilka åtskilliga nu kommit ur bruk.

Bland de af Linnæus studerade Stockholmsträdgårdarna intog Kungsträdgården*) genom sin belägenhet, storlek och gestaltning främsta platsen. Anläggningen, som under tidernas lopp genomgått många växlande och emellanåt rätt oblida öden, hade på 1730-talet ungefär samma omfattning som i våra dagar, med undantag för det mellan Arsenalsgatan och Norrström belägna partiet, hvilket till stor del upptogs af K. Arsenalen eller f. d. De la Gardieska palatset, och var anordnad som en lustgård i den prydliga franska stilen. Om dess utseende lämna bilderna i Dahlbergs

*) De om denna liksom om de öfriga trädgårdarna här meddelade historiska upplysningarna äro hämtade dels ur *M. B. Svederus'* värdefulla redogörelse för *Svensk hortikultur i forna dagar*, i *Svenska Trädgårdsföreningens tidskrift*, 1880—82, dels ur *Elers' Stockholm* och slutligen ur mantals- och taxeringslängderna i Stockholms stads arkiv, designationshandlingar i stadsingenjörskontoret, o. s. v.

Suecia-verk en tilltalande och antagligen exakt föreställning. Under de omkring tre decennier, som förflutit sedan dessa bilder tillkommo, hade trädgården nämligen undergått blott få förändringar.

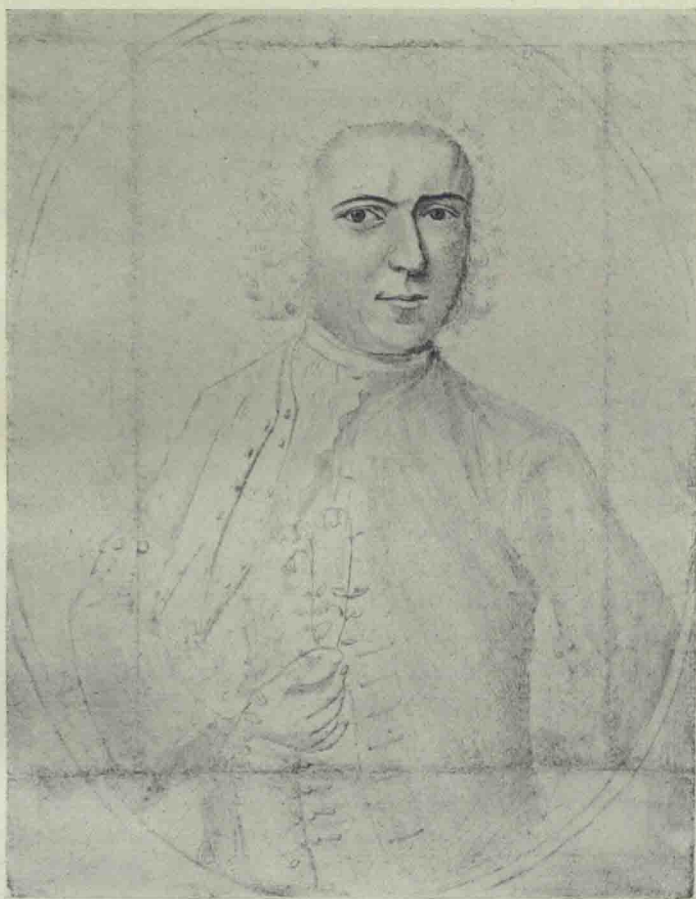
Under Gustaf Vasas tid stod Kungsträdgården eller såsom den då kallades »kålgården på Norrmalm», liksom andra till k. slottet hörande trädgårdar under in-seende af den från Tyskland inkallade trädgårdsmästaren Hans Friese. Dess hufvudsakliga uppgift var att till den kungliga hofhållningen leverera grönsaker och rotfrukter, och särskildt tycks man hafva lagt an på rödlök, morötter och kål. År 1546 aflämnades nämligen till slottet $10\frac{1}{2}$ tunnor rödlök och 2 tunnor morötter, och bland trädgårdsfolket nämnas »lökegårdsmästaren Benedictus» och »Wahlborg Mattsdotter, kålkåna på Närre malm», som i juni uppbar penningar för anskaffande af plantor. År 1564 uppgjordes kontrakt med franska trädgårdsmästaren Johan Allard att hafva inseende öfver trädgården, som inom ett år skulle vara planterad med åtskilliga växter, för hvilkas anskaffande anvisades 2,000 daler. Allard stannade på sin post äfven efter Erik XIV:s afsättning, och år 1573 upplät Johan III anläggningen åt honom mot ett årligt arrende af 4,000 mark. Allard sysslade emellertid äfven med politik. Han var tillgifven kung Erik, invecklades i sin landsman den ryktbara Charles de Mornay's sammansvärjning till förmån för den olyckliga monarken och lyckades, då anslaget gick om intet, att rymma ur riket. Han kom emellertid åter 1579, på ett af fransmän bemannadt fartyg, och gjorde strandhugg på svenska kusterna, så att kung Johan såg sig nödgad att uppståda krigsfolk från Småland och Öster-

KUNGSTRÄDGÅRDEN MED NÄRMASTE OMGIFNINGAR PÅ 1730-TALET.
DETALJ FRÅN P. TILLEUS' KARTA ÖFVER STOCKHOLM.

götland för att afslå hans förrädiska angrepp. — Den stridslystnad, som emellanåt iakttagits hos våra dagars trädgårdsmästare, tycks sålunda hafva gamla anor.

Vid midten af 1600-talet torde den af drottning Christina inkallade och genom sitt i Stockholm år 1651 utgifna praktverk *Le jardin de plaisir* eller *Lustgård* bekante franska trädgårdsanläggaren André Mollet ha varit verksam äfven vid Kungsträdgården; men större förändringar där och någon uppräckning ur det förfall, hvori anläggningarna sedermera och särskildt under senare delen af 1650- och början af 1660-talet råkade, inträdde först sedan Christian Horleman, den förste af den i Stockholms historia bemärkta släkten Härleman, år 1666 inkallats från Holland. Såväl förmyndare-regeringen för Carl XI som denne sedan han blifvit sin egen herre tillmötesgick villigt hans framställningar om anslag för trädgårdens vidmakthållande och bland annat fick han en gång 2,000 daler silfvermynt till växters inköpande från Holland. Den eljest så sparsamme konungen var ännu frikostigare mot Horlemans son och efterträdare Johan, som vid faderns död år 1687 i flera år varit hans medhjälpare och tio år senare fick sig anförtrödt öfverinseendet öfver samtliga kungliga träd- och lustgårdar i riket. År 1693 biföll konungen hans hemställan om anslag till en vattenlednings anläggande från den 1,500 alnar aflägsna Träsksjön, hvarigenom man skulle kunna fylla trädgårdens behof af vatten och äfven inrätta »vattensprång». Följande år, då anläggningen var färdig, framhöll Horleman i infordradt utlåtande, att Träsksjön väl vore till största delen igenväxt med gräsdy, men skulle kunna upprennas samt det tillflytande vattnet höst

CARL LINNÆUS VID 30 ÅRS ÅLDER.

EFTER EN BLYERTSTECKNING AF OKÄND MÅSTARE, TILLHÖRIG PROF. T. TULLBERG.

och vår, mer än vattenkonsten fordrade, innehållas och uppdämmas, att rör- och trumbron, som 1694 blifvit från Träsket lagd, var proportionerad efter vattenbehofvet för trädgården, utan att vara prejudicerlig för några publique verks anläggande, skolande staden af Träsksjön verkligen betjäna sig, till de vid Roslags-tullen inrättade diverse karpdammar».

Under Carl XII:s första regeringsår genomgick Kungsträdgården en grundlig omdaning och ett orangeri uppfördes, sedan Horleman under en färd i Holland och Frankrike studerat sådana byggnaders inrättning. Horleman, som år 1698 blifvit upphöjd i adligt stånd och då ändrade namnets skrifning till Hårleman, afled 1707 och efterlämnade flera barn, bland hvilka den år 1700 födde sonen Carl blef den framstående öfverintendenten, Tessins efterträdare vid slottsbyggnaden o. s. v. Med honom kom Carl Linnæus framdeles i lifliga och nära förbindelser, men huruvida han under sin studievistelse år 1731 hade någon beröring med honom är ovisst. Däremot hade han säkerligen att göra med trädgårdsmästaren Lars Lundberg, som hade den närmaste tillsynen öfver Kungsträdgården och för öfrigt skötte sin egen stora trädgård vid Kungsbacken, där Tekniska Högskolan nu är belägen. Det är mycket antagligt, att Linnæus åtminstone tillfälligt besökte denna trädgård, liksom kanske äfven den midt emot belägna anläggning, som omgaf det då hofmarskalken, frih. Anders von Düben tillhöriga, ännu i våra dagar kvarvarande vackra stenhuset, som i nyare tid kallats »Spöklottet».

Beträffande Kungsträdgården må vidare tilläggas, att man några år före Linnæus' besök hade kommit

under fund med, att »det vattusprång, som leddes från Träsket, icke kunde sprida mycket uppfriskande ångor till deras vållust, som sökte att få andas frisk luft», hvarför man i stället för vattenkonsten anlade »en grön plan, där kung Fredrik I:s bröstbild i marmor, omgifven af blomstervaser, gaf trädgården en verklig prydnad».

Piperska trädgården på Kungsholmen, i kv. Äpplet, uppkallad efter Carl XII:s ryktbare minister, presidenten greve Carl Piper, »var af sitt orangeri, sina plantager, alléer, grottor och byster en af de vackraste enskilda trädgårdar i Stockholm, omgifven af en hög stenmur.»*) Till denna »kostsam anlagda och widt kunnoga lustgård» hörde en betydande köksträdgård, omfattande hela det närbelägna kv. Plommonträdet, hvilket motsvarade de två kvarter, där nu nya rådhuset och polis-huset äro uppförda, och som Piper år 1700 genom köp förvärfvade från greve G. Bondes arfvingar. Efter Pipers död 1716 öfvergingo egendomarna till hans son presidenten greve Carl Fredrik Piper, under hvars besittningstid »Piperska muren»**) hade sin glansperiod såsom en af medelpunkterna för hufvudstadens aristokratiska sällskapslif. Där sammanträdde väl också den år 1732 stiftade, glada och lysande, med litet vitterlek och mycket pokulerande samt politiskt fronderi sysslande Avazu- och Wallassis-orden, hvars stormästare var Piper och sekreterare Olof von Dalin. Såsom

*) O. J. Gjööding, *Kongsholms Minne*. Sthlm 1754.

**) Berämningen, som ännu brukas för det gamla välbekanta världshuset, torde först ha kommit till användning sedan Amaranter-orden på 1760-talet blifvit ägare af fastigheten. Denna öfver gick 1807 till Coldinu-orden, som än i dag är dess ägare.